

Klaipėdos pedagoginės psichologinės tarnybos
psichologas Mindaugas Radušis

Paauglystės iššūkiai tėvams

Nemažai tėvų su nerimu laukia savo vaikų paauglystės. Baiminamasi, kad šio amžiaus tarpsnio ribą peržengusios atžalos išsyk puls priešgyniauti, griauti tėvų ir mokytojų autoritetą ar net maištauti prieš visuomenėje nusistovėjusią tvarką.

Nors konfliktų tarp tėvų ir jų paauglių vaikų padaugėja, tačiau supratingi suaugę gali padėti savo vaikui išvairuoti paauglystės audrų įsiūbuotą gyvenimo laivą į daug ramesnius vandenius.

Paauglystės mitas

Pirmiausia norėtusi nuraminti pernelyg nuogaštaujančius tėvus. Tikrai ne visi paaugliai pasižymi provokuojančiu elgesiu ar iššaukiančia išvaizda. Maištininko įvaizdis yra daugiau paauglystės mito dalis, nei reali tikrovė. Žinoma, esame linkę išskirti ryškiausius atvejus ir pagal juos daryti toli siekiančius apibendrinimus. Bet tai dar nereiškia, kad šios išvados apie jaunuolius yra teisingos. O kur dar neretam suaugusiam būdinga pakantumo stoka, kai mums užkliūna paauglių išvaizda, bendravimo maniera, interesai ar kiti mums neįprasti jaunosios kartos atributai.

Beje, paaugliams priskiriamos ypatybės jau senai tapusios verslo ir pramogų pasaulio taikiniu. Juk šiuolaikiniams vaikams negailima kišenpinigių. Sumaniai manipuliuojant paauglių troškimais ir įgeidžiais galima susikrauti nemažai dividendų. Juk taip lengva į dar nesusiformavusios asmenybės sąmonę reklama įkalti mintį, kad neturėdamas kokio nors daikto ar nesinaudodamas tam tikra paslauga būsi beviltiškai atsilikęs nuo „kietų“ draugų.

Tačiau vis tik negalime kalbėti apie vieningą paauglių kultūrą. Tad daugeliui tėvų viltingai nuskambės žinia, kad dalis paauglių be didesnių nesklandumų pereina iš vaikystės į suaugusį amžių.

Savarankiškumo siekis

Jeigu vis tik mėgintume išskirti bręstančių paauglių elgsenos panašumus, pirmiausia pastebėtume veržimąsi būti savarankišku. Nors paauglys dar ilgai išlieka priklausomas nuo suaugusiųjų, tačiau savo vidiniame pasaulyje pradeda jaustis vienvaldis šeimnininkas. Tėvams neretai sunku susitaikyti su tokią nepriklausomybę lydintiu užsisklendimu, nes kol vaikas buvo mažesnis tarsi nereikėjo ypatingesnių pastangų pasiekti jo mintis ar jausmus.

Suaugę patiria iššūkį ir savo gyvenimo būdai. Paaugliai linkę kritiškai vertinti vyresniųjų siūlomas vertybes, visuomenėje priimtas elgesio normas. Tarsi pro didinamąjį stiklą vertinant šalia esančių suaugusiųjų elgesį, tėvams labai sunku išlaikyti prieš tai turėtą autoritetą, tenka vis dažniau konkuruoti su kitų paaugliui reikšmingų žmonių nuomone. Atrodo, kad kai kurias dvikovas suaugę beviltiškai pralaimi (pvz., kokiai nors jaunosios kartos dievinamai pop muzikos dievaitei).

Supratingiems tėvams patartina nuryti laikino pralaimėjimo kartėlį ir prisiminti, kad toks kritiškas jų vertinimas padeda paaugliams suformuoti savitą požiūrį į gyvenimą, įgalina palaipsniui tapti savarankiškais.

Beje, patys tėvai linkę įvardinti tą patį tikslą – iš savo augančių vaikų tikimasi didesnio savarankiškumo ir atsakomybės. Tačiau konkrečios pagalbos paaugliui siekiant nepriklausomybės dažnai pritrūksta.

Sustabarėjusi tėvystė

Pastebėta, kad lyginant su kitomis visuomenės grupėmis paauglius auginantys tėvai pasižymi gana konservatyviomis nuostatomis į daugelį dalykų. Iš dalies tai atsispindi ir auklėjime, kuriam būdingas nelankstumas, vertimas besąlygiškai paklusti autoritetui. Tėvai tampa itin jautrūs natūraliam troškimui apsaugoti bręstančius vaikus nuo tokių dalykų kaip žalingi įpročiai ar nusikalstamas elgesys. Žvelgiant per tokią prizmę pasaulis staiga tampa kupinas įvairiausių pavojų, o suaugusiems tenkanti misija – gelbėti apie grėsmę nieko nenučiuokiančias atžalas. Tačiau ką daryti, kai „gelbėtojai“ pasitinkami įnirtingu pasipriešinimu?

Jaunuolių elgesys gali būti prilyginamas savotiškam eksperimentavimui, kurio taikinyje atsiduria ne tik nekalti dalykai, bet ir pavojingesnė veikla. Pernelyg sergstint nuo tikrų ar įsivaizduojamų klystkelių, apribojamas natūralus vaikų augimas didesnio savarankiškumo link. Tėvų dalijimasis atsakomybe, leidimas pačiam pajusti savo veiksmų pasekmes dažnam paaugliui padėtų lengviau įveikti šį gyvenimo etapą.

Tėvams ignoruojant augančio vaiko poreikius ir iš savo pusės nerodant jokios iniciatyvos pakeisti nelankstų elgesį, akivaizdžiai prisidedama prie įtampos santykiuose augimo.

Beprasmi kova

Susidūrus paauglio maištingumui ir nelanksčioms suaugusiųjų nuostatomis neišvengiamai kyla didesni ar mažesni konfliktai. Kaip ginklus tėvai dažnai naudoja reikalavimus paklusti, draudimus, bausmes, moralizavimą. Paaugliai priešinasi nepaklusnumu, visuomenėje priimtų elgesio normų atmetimu, agresijos proveržiais. Tėvai ieško sąjungininkų mokytojų gretose, neretai į savo koaliciją mėgina įtraukti ir psichologą. Maištaujantys paaugliai jaučiasi priimti panašaus elgesio bendraamžių grupėse, kurios neretai veikia visuomenės užribyje. Kol konfliktuojančios pusės akylai tiki savo teisumu, karštų emocijų pliūpsnius kurstantys kovos veiksmai tęsiasi toliau.

Tačiau beprasmi karas galų gale visus priešininkus paverčia aukomis. Tėvai tiek susipriešina su savo vaikais, kad atstatyti sugriautą emocinį ryšį tampa beveik neįmanoma. Savo ruožtu „sudeginti tiltai“ paaugliams užkerta galimybę pasinaudoti jiems artimiausių žmonių parama brendimo kelyje.

Vis tik suaugusiems tokių konfliktų dalyviams tenka didesnė atsakomybė už skaudžias pasekmes, nes juk jiems turėtų būti kiek lengviau nei gyvenimiškos patirties dar neturintiems paaugliams išsivaduoti iš „juoda – balta“ mąstymo klišių.

Vengti susipriešinimo

Tad pagrindinis patarimas tėvams būtų neįsivelti į susipriešinimo pinkles, sužlugdančias dialogo su paaugliu galimybes. Atsispyrę pagundai bet kokia kaina ginti savo ambicijas, galime labiau suprasti jauno žmogaus poreikius, troškimus bei jų įkvėptą elgesį. Peršasi išvada, kad prieš stodami į kovą turime gerai pažinti tai, prieš ką esame taip priešiška nusiteikę. Kartais toks įsigilinimas atskleidžia alternatyvius problemos sprendinius.

Tarkime, jūsų paauglys pernelyg įjunko į kompiuterinius žaidimus. Net jeigu tūkstantį kartų prieš tai stengdavotės prievarta atplėšti savo jį nuo ekrano, vieną sykį atraskite kantrybės prisėsti šalia ir ramiai pasidomėkite, kuo jūsų atžalą taip traukia virtuali realybė. Tikėtina, kad prieš jus atsivers dar nepažintas pasaulis, o nustebintas jūsų netikėto pasikeitimo („gal mano tėvai dar nėra taip beviltiškai pasenę?“) paauglys pasidalins savo tikraisiais išgyvenimais.

Tai nereiškia, kad suaugę turi išsižadėti teisėtų reikalavimų ar požiūrio į jiems svarbius dalykus. Veiksminga, kai tėvai neįkyriai padeda jaunuoliui numatyti savo elgesio pasekmes, atskleidžia gyvenimo įvairiapusiškumą. Tačiau teisė pasirinkti ar bent turėti savo nuomonę vis tiek didžiąja dalimi turėtų priklausyti nuo paauglio valios.

Autoritetingi tėvai

Tyrimai rodo, kad savo autoritetu sumaniai besinaudojantys tėvai sėkmingiausiai susitvarko su paauglystės keliamais iššūkiais. Jie vengia tokių kraštutinumų kaip autoritariški – diktatoriški ar liberalūs – nuolaidžiauojantys suaugę.

„Aukso vidurio“ tėvystės stiliui būdinga:

- Optimalus rūpesčio ir globos lygis – skatinamas paauglio savarankiškumas, atsakomybė, išskiriamos aiškios kompetencijos sritys, tačiau esant reikalui teikiama adekvati pagalba.
- Paauglys vertinamas kaip asmenybė – vengiama savininkiško požiūrio į vaiką, jis gerbiamas kaip atskiras asmuo, neperkraunamas tėvų lūkesčiais ar projekcijomis.
- Vengiama nuolaidžiavimo, absoliučios laisvės suteikimo paaugliui – nustatomos racionalios ribos, nuosekliai laikomasi bendru sutarimu nustatytų elgesio taisyklių.
- Bendravime remiamasi daugiau pasitikėjimu nei kontrole – paaugliui deleguojama atsakomybė, skatinama iniciatyva, esant reikalui tėvų autoritetą mėginama pagrįsti argumentais, o ne prievarta besąlygiškai paklusti.

Galų gale geriausia žinia apie paauglystę yra ta, kad ji netrunka praeiti. Po vyresniosios kartos autoritetui surengtų egzaminų daugelis paauglių grįžta prie savo tėvų puoselėtų vertybių, jei tik jos iš tikrųjų buvo įgyvendinamos darbais, o ne žodžiais.